

Musa Xanbabazadə
Filoloq-ədəbiyyatşünas

1946-nın 17 yanvarında bəmbəyaz qış yorğanına bürünmüşdü Masallının ucqar kəndi Rudəkənar. Yaşayırdı bu kiçik kənd sevincdən də, şadlıqdan da çox-çox kənar. Yaşayırdı yoxsulluğun, ehtiyacın dərd yükünü üreyində çəkə-çəkə. Ümidini-inamını fəqət böyük gələcəyə dikə-dikə. Sıxıntılar içindəydi həmin yanvar gecəsində Babakişiylə Züleyxanın yastı-yapalaq koması. Kasıb-yoxsul bu ailə çörək dərdi çəksə belə yaşayırdı mehribanca, məhəbbətlə, sevgi ilə, sayğı ilə. Can deyib can eşidirdi ərle arvad bir-birinə. Bu ailə örnək idi, bir görk idi neçə qohum-əqrəbaya, dağ döşünə sığınan bir el-obaya, bir-birindən uzaq düşən doğma talış ellərinə. Və qəflədən çağa səsi diksindirdi kiçik evin dam-daşını. Bu səs silib-töküdü yerə ehtiyacdan sürmələnen gözlərin qəm naxışını. Gülüş ilə əvəzlədi bu qəfil səs ata-ananın illər ilə açılmayan qırışını. Otaq-otaq, qucaq-qucaq gəzdi bu səs. Ömürləri, taleləri süsləyib-bəzədi bu səs. El anası Xanımğağa uşağa bir ad da qoydu - Əlirza. Və sonra da dayandı üzü qibləyə. Əllərini qoşalayıb tutdu göyə: Sən bu iki övliyanın adı ilə böyüyəsən. Kömək olsun, arxa dursun onlar sənə ömür boyu. Yaşadıqca, ömür etdikcə bu həyatda görməyəsən nə bir bəla, nə bir qəza, Babakişi oğlu Əlirza.

Uzun-uzun gecələrdə sən Züleyxa anan o burmalı başını alardı dizlərinə, sən heyran kəsildirdin şirinli-şəkərli bal sözlərinə. Gah nağıl danışardı, gah da layla çalardı. Canlı, diri sözləri, könlünü ovsunlayan oynaqşux nəğmələri səpərdi beşiyinə. Bələyərdi ömrünü sözün əfsun gücünə. Yaz köynəklə ətrinə. Qızılgül qoxusuna. Min-min bakirə sözdən, sirlə-sehrlə sözdən pal-tar biçərdi anan o arıq, o cılız, o sısqqa bədəninə, o yöndəmsiz əyninə. Uyuyardın-yatardın. Laylalar tilsimində şirin yuxu tapardın. Anan məhəbbət ilə eşqinin ilk barına görməmişlərsayağı elə baxar-baxardı. Yolunda öz canını alovlara yaxardı. Sevinər-şadlanardı. Dünyanın sevincləri üreyinə axardı. Dadlı-tatlı sözlərin ilahi ahəngində, tanrısal nizamında, şirləri, pələngləri yatıran avazında böyüyər - ucalardı. Ana sündü, laylası halalca nemət kimi, xeyir-bərəkət kimi iliyinə-sümüyünə, qanına hopak-hopak, canına sıza-sıza sən qol-qanad açardı. Həm çölün, həm də içən sözlərin ahəngində nurlanardı, gülərdi. Sən sözə bənd olardın, sözlə yaşa dolardın. Bax, beləcə sözlər ilə sən qol-

Babakişi oğlu Əlirza

(avtobiografik esse)

boyun böyüdü. Yazı-poza biləndən sözlər oldu ilk sirdaşın, sözlər oldu yol yoldaşın, sözlər oldu silahdaşın. Dərk elədin sözdə təlqin gücü var. Sözdə xəlqin və xəlqin gücü var. Sən sözlərə öz ömrünü tapşırandan, sən sözlərin sehiri ilə min dərdini kül edəndən öz ömrünün bir gününü, hətta belə bir anını verməmişən nə fənaya, nə güdaza, Babakişi oğlu Əlirza.

1963-də Lənkəran Pedaqoji Məktəbi açdı sənə qucağını. Nəvazişlə qarşıladı sadə bir kənd uşağını. Təcrübəli, bacarıqlı, istedadlı müəllimlər vardı burda. Hər birisi qayğıkeşdi, bilikliydi, savadlıydi, həvəskardı, öz işinin, peşəsinin ustasıydi, mahiriydi, zərgəriydi. Pedaqoji cəbhəmizin silahlanmış və sınıq olmuş əsgəriydi. Bu istedad sahibləri ciddi nəzarət edərdi tələbələrin davranış və əxlaqına, intizam və tərbiyəsinə. Tələbələrin biliyini yoxlayırdı həssaslıq və dəqiqliklə. Yerliçilik, qohumbazlıq, üzgörenlik etmirdilər. Tələbənin ciblərinə göz dikərək əyri yola getmirdilər. Bu tələbəkər müəllimlərdən öyrəndin sən müəllimlik sənətinin gizli-mübhəm sirlərini. Öyrəndin ki, müəllimin fəaliyyəti müəllim-şagird, müəllim-məktəb, müəllim-valideyn üçbucağıyla bağlıdır. Bu müqəddəs üçbucağın mərkəzində dərs dayanır. Dərsin ömür möhlətisə qırx beşcə dəqiqədir. Müəllim elə etməli ki, ötüb-keçən hər dəqiqə şagirdlərə uğurlu - xeyirli olsun, gərəklidəyərli olsun. Müəllim bunu edə bilsə, demək, bu qırx beş dəqiqə, bu qırx beşcə güllə hədəfinə sərrast çatıb, şagirdlərin həm ruhuna, həm ağına nur paylayıb, işıq qatıb.

Əlifbanı öyrətdirdin bizim körpə balalara - qanadları bərkiməmiş sabahlara. Sınıf gəmi, sən kapitan, şagirdlər yolçu-sərnışin. Öyrətdirdin balalara həyat yolu hamar olmur, bahar olmur, gülzar olmur. Hər ötən il sığal çəkmir başımıza. Oynamayır nazımıza. Ömür-günün tufanları, boranları, qarları var. Ağrıları-acıları, qəm-dərdləri, min-min azar-bezarı var. Qəddimizi əyməmli sağdan-soldan qəfil zərbə. Hazır olaq, ayıq olaq, sayıq olaq həyat ilə hər gün hər bə. Öyrətdirdin yerin-göyün sirlərini. Məmləkətin həm dünənki, həm bugünkü mərdlərini. Öyrətdirdin kimlər kəsdi Babəkin tunc qollarını. Astaranın, Yardımlının Təbrizəcən uçub gedən yollarını. Öyrətdirdin kimlər soydu Nəsimini dırnağından başınadək. Kimlər haçan yağmaladı torpağını qızılından daşınadək. Sən balaca "kişilərin" xəyalını uçururdun gah Təbrizə, gah Zəncana, gah Qubaya, gah Şirvana. Kür çayına tor atırdın. Dəvə boyda dalğalarda gah üzür, gah da batırdın. "Axı niyə sərhəd oldun iki qardaş arasında" - arabir də qıyılənir, küsənirdin xan Araza. Tələsirdin təcnisləri, qoşmaları, gəraylı və dastanları şərbət kimi nuş etməyə aşıqlar yurdu Tovuz, Babakişi oğlu Əlirza. Ömrünün düz 6 ili BDU-da bürünübdü

tələbəlik işığına. Ömrün 15-cə ilini orta məktəb sıxdı-basdı qucağına. Rayon təhsil şöbəsində 20 il ürək qoydun, can əritdin 1992-dən LDU-da dosentsən, aparıcı baş müəllimsən. Və harada sən oldunsa, sən harada işlədinsə sevdin dili öz şirincə canın kimi. 72 damarında dövr eləyən qanın kimi. Dost-doğmaca elin kimi. Saçlarını daraqlayan əlin kimi. Heyranlıqla öyrətdirdin balalara dilimizin saitini, samitini, vurğusunu, hecasını, ahəngini, min-min sözün növ-növ mənə çalarını. Çəşid-çəşid

yollar ilə anladırın tələbə və şagirdlərə hər bir sözün çəkisini-ölçüsünü, məzmun-mənə tutumunu, həm dadını, həm rəngini. Öyrətdirdin sözlərin də insanlara bənzəri var: doğulurlar, böyüyürlər, yaşayırlar. Bəziləri bir an belə rahatlanmır. Dinclik nədir bilmir əsla. Ayıq-sayıq dayanırlar dilimizin keşiyində. Qoymayırlar gəlsin dilə yad deyimlər, yad kəlmələr. Qoymayırlar zibilləsin dilimizi bu gəlmələr. Qatlamayırlar dizlərini nə dərd, nə də müsibətlər. Əyər bilmir qamətini nə Şimaldan, nə Cənubdan gələn bəla. Döyüşlərdən alniaçıq çıxır onlar. Alqış deyir hünərinə, çələng qoyur başlarına gah yüz minlər, gah milyonlar. Yana-yana danışdıqca bizim cəsur, mərd-mübariz dilimizdən sən necə də sevinirdin. Qürurundan yerə-göyə sığmayırdın. Qarşısında alışıdığın ruhu təmiz, qəlbi dəniz cavanlarla gündə-gündə addım-addım dolayırsan söz adlanan bir gülzarda və zərrəcə rəhmin gəlmir, əlin əsmir bu gülzara talan salan neçə-neçə hiyləgərə, neçə-neçə kələkbaza, Babakişi oğlu Əlirza!

Neçə elmi məclislərdə böyük-böyük alimlərlə polemika-debatlarda sən susmadın, uduzmadın. Çəkilmədin öz fikrindən, düz fikrindən. Güclü elmi təfəkkürün, işə sonsuz ehtirasın və marağın işığında sübutladın-isbatladın sən öz elmi mövqeyini. Neçə elmi axtarışın, neçə-neçə tədqiqatın-monoqrafiyanın əhəmiyyətli töhfən oldu elmimizin bu gününə, sabahına. "Azərbaycan dilində jarqonlar" - bu əsərin

dördcə ilin ağır-gərgin zəhmətinin bəhrəsidir. Gənc bir alim zəkasinın, hünərinin bir damlası-qətrəsidir. Sən burada Azərbaycan, eləcə də türkologiya elminizdə unudulmuş bir sahəni - jarqonları tədqiqata cəlb etmişən. Çox maraqlı dil faktları əsasında jarqonları arqolardan, dialektlərdən ayıran və birləşdirən cəhətləri və habelə jarqonların növlərini, mənəbətini, ədəbi dilə təsirini elmi yolla aşkarlayır, bəlihdərsən. 1982-nin may ayında sığmayırdın yerə-göyə. Elmi işin buraxılmışdı müdafiyyəyə.

Gərgin keçdi Elmi Şura. Toqquşurdu əks qütblər bir-biriylə. Həm bu tərəf, həm o tərəf israrlıydı öz fikrində. Sənə elmi dəlillərlə etirazda bulunurdun apponentlik edənələrə. Min qərəzlə doğru fikrin, elmi faktın əleyhinə gədənələrə. Ehtiraslar ki səngidi, diskusiyalar ki kəsildi, əsəbiliklər, gərginliklər ki, soyudu Elmi Şura qərarını bəyan etdi: Əliyev Əlirza Babakişi oğlunun elmi işi yekdilliklə bəyanılsın, müəllifə filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsi verilsin. Sil-kələtdi, ləngələtdi

işıqlı-nurlu salonu bu şad xəbər. Alqışlar qopdu yer-yerdən. Sığmaz oldu gen salona gur çəpiklər-şələlələr. Elə bil ki, qucaq-qucaq töküldülər gen salona qıpqırmızı al lələlər. Bu şad xəbər sevinclərə sevinc qatdı, fərəh qatdı. Sevinənlər arasında biri də vardı - o sən elmi rəhbərin, gözəl insan, böyük alim, elmə yanğı-təşnəliyi bir an bitib-tükənməyən İsrail oğlu Musaydı - təmizlikdə, duruluqda və paklıqda o günəşə, aya taydı. Dissertantlar, aspirantlar yolunda o, içəridən təmənnəsiz yanar-yanar atəşiydi, aloviydi (O kişiyyə min-min rəhmət, son məkanı olsun cənnət!). Əziz dostum, mən bilirəm qasırgalı havalarda, namərdlərlə davalarda köməyinə çağırırsan Allahı sən, peyğəmbəri, imamı sən. 1982-də 12 mayda - gərgin keçən o müdafiə şurasında yanındaydı o müqəddəs övliyalər, o müqəddəs kimsənələr, sığınmışdın, tapınmışdın sən onların gözədəyməz möcüzəli qüdrətinə. Köməyini, yardımını əsirgəmərdilər səndən imam Əli, imam Hüseyin, kimsəsiz və qəriblərin ilk pənahlı, son ümidi imam Rza, Babakişi oğlu Əlirza!

Azaldı sən elmi ağrıların. Yamanca düşdün izinə yeni-yeni uğurların. Alışdırdın-odlanırdın sən gələcək axtarıqlar so-rağında. Külüng çaldın neçə elm ocağında. Yolun düşdü gah Kazana, gah Daşkəndə. Gecələdin gah Kiyevdə, gah da qoca Səmərqənddə. Qatdın günü həftələrə. Həftələrin döndü aya. Aylar qovuşdu illərə. Baş vurdun köh-

nə cümlərə. Üz çevirdin yad dillərə. Yorulmadın gecə-gündüz axtarmaqdan. Gah tatarca, gah özbəkçə, gah türkmənçə oxumaqdan. Və nəhayət, yeni-yeni uğurlara imza atdın. Xəyalında can atdıqın zirvələrə kəmənd atdın. Təqdim etdin bizim elmi cəməyyə neçə-neçə monoqrafiya, neçə-neçə dərslik və dərs vəsaiti: "Talış dilinin leksikası", "Müasir Azərbaycan dilinin istifadə dairəsinə görə leksikası", "Talış dilində türk alınmalar" yuxusuz gecələrdə, zehni iş-gəncələrdə, uzun-uzun illərdə ortalığa qoyduğun elmi məxəz-mənbələrdi, elmi sənəd-sübutlardır. Hey qaynayır, hey çağlayır axtarıqlar ehtirasın. Elmə sonsuz vurğunluğun, heyranlığın, min arzun, min bir murazın. Göyərək yeni-yeni istəklərin. Bar verəcək yamyaşılca diləklərin. Sən elmdə susqunluq və donuqluğa, etəlet və dərğunluğa dərin qəbir qaza-qaza, çəşid-çəşid məqalələr, elmi rəylər-re-senziyalər yazı-yaza, Babakişi oğlu Əlirza!

Bir uğurlu xoşbəxt gündə gizli-gizli kimsə döydü qapını. Qırdı-töküdü subaylığın illər ilə düyünlənən sapını. İcazəsiz-filan-sız o bir kimsə girdi sən qəlbinə. Əsir düşdü könül quşun o kimsənin həm dilinə, telinə. Heyran oldu o kimsənin yerişinə, duruşuna, ədasına, nazına. Düşündün ki, elə budur Yaradanın qismətimə yazdıqı can sirdaşın, könül dostu, həmdəmi. Öz odunda-atəşində sən elə yandırdı ki, o kimsə zalım Əsli eşq oduna heç beləcə yandırmamış Kərəmi! Bəs kim idi, nəçi idi səni eşqə bənd eləyən canlar alan o kimsə? Zibər idi - pedaqoji məktəbin ən ədəbli-mərifətli, ən abırlı-həyalı, ən sevimli tələbəsi. Yaşdıları arasında yerə bəzək, göy bəzək bir gözəllik hələsi. İki qəlbə işıq saçan, nur dağıdan pak məhəbbət ilahəsi. Bax, beləcə dəli-dəli vuruldun sən içi hələ, çölü hələ, təmizliyin, bülüllüluğun o pasatmaz aynasına - o bəstəboy, o alagöz, o sarışın məğrur qıza, Babakişi oğlu Əlirza.

Əlli ildir bir ocağın başçısısan. Bir qadının, üç balanın baş tacısən. Ocağında bərqərrədir xeyirxahlıq, haqq-ədalət, sevinc-şadlıq. Çiçəkləyir bu ocaqda həm doğruluq, həm yaxşılıq. Burda insaf və mərhəmət şərqiləri qanad çalır. Yalan, böhtan, hiylə-kələk, riyakarlıq baş götürüb burdan qaçır. Ayaq aç bilmir əsla nə xəyanət, nə dönüklük bu ocağa. Övladların ayıq-sayıq keşikçidir bu otağa - hər birinin bənzəri var uca dağa. Yaradanın kərəminə, qüdrətinə şükür edirlər axşam-səhər. Dillərindən əskilməyir nə şükranlıq, nə də bir yol dua-səna. Gül parçası üçcə qızın - Xədicə, Gülzar, Səadət bu ocaqda boy atıblar. Arzulara-istəklərə elə burdaca çatıblar. Hər üç balan tərbiyyəçidir, pedaqoqdur, müəllimdir.

(ardı 16-cı səhifədə)

Babakişi oğlu Əlirza

(əvvəli 12-ci səhifədə)

(avtobioqrafik esse)

Xasiyyətə çox səmimi, çox həlimdir. Sevimlisi-əzizidir həm Xədicən, həm Gülzarın 4 sayılı orta məktəbin - Lənkəranın ən qocaman elm-bilik məbədinin. Çox öyünür-qürurlanır bu məktəbin pedaqoji kollektivi "İlin ən yaxşı müəllimi" nominasiyasını bu ikicə qalibiylə.

Prezidentin fərmanı ilə asılıdır hər ikisinin yaxasından lap "Tərəqqi medalı" da. Bu gün də iş başındadır hər ikisi. Əsirgəmir şagirdlərdən biliyini, savadını nə Xədicə, nə də Gülzar - pedaqoji cəbhəmizin yorulmayan bu iki öncül fədaisi. Qaynayırlar-çağlayırlar. Çıraqlar kimi alışırlar. Şam oluban damcı-damcı əriyirlər şagirdlərin qabağında bu iki yurd pərvanəsi, bilik-savad divanəsi. Müdrik, ağsaqqal çağında bir vüqar-sən-iftixarsan. Basılmayan bir arxasan, bir dayaqsan. Gur mayaksan, sozalmayan bir çıraqsan. Bükülməyən polad qolsan. Qırılmayan bir qanadsan. Canlı nümunə-örnəksən. Halal xeyir-bərəkətsən. Tamı-dadı ağızlardan silinməyən duz-çörəksən bu üç mələksasiyyətə, bu üç gözəl sərvinə, Babakişi oğlu Əlirza!

Çox sevirsen poeziyanı, xüsusən də xalqımızın sevimlisi Rüstəm xanlı Sabiri sən - müstəqillik amalından bircə santi olsun belə çəkilməyən o aslanı, bəbiri sən. Qalaq-qalaq kitabları: "Gəncə qapısı", "Sağ ol, ana dilim", "Qan yaddaşı", "Ölüm zirvəsi", "Ömür kitabı", "Şair və Şər" əskilməyir masan üstədən bircə gün də. Dönə-dönə baş vurursan, araşdırırsan söz nəhəngi, söz pələngi bizim Sabir əfəndinin fikirsənət dünyasını gündə-gündə. Şairlərlə, yazıçılarla, tələbələrle

görüşlərdə vətəndaş bir alim kimi cəsərlə söz açırısan Sabir bəyin Turan dərddi, Təbriz-Ərdəbil həsrətli neçə-neçə şerindən sən. Qabardırsan Cavad xanın milli qeyrət etalonu olduğunu, işğalçı çar ordusuna sonsuz nifrət etdiyini, yurd uğrunda dosdoğmaca bala-sıyla birgə şəhid getdiyini. Neçə-neçə öyrəncini əmin-yəmin edirsən ki, Rüstəm xanlı Sabirimiz türk eşqinə, türk dilinə pərvanədir. Harda olsa, Böyük Turan, Bü-töv Vahid Azərbaycan dilinin tək Leylasıdır. İstər tatar, istər başqırd fərq eləməz, hamı, hər kəs öz əzizcə balasıdır. Hər birisi öz yurdunun, ata-baba ocağının yağlılara basılmayan qalasıdır. Hər birisi çətin gündə, bərk ayaqda Boz qurd olar türk elinə, türk dilinə kəc-kəc baxan yadellinin, həraminin ürəyinə yanar odlar sala-sıdır. Oxuduqca Rüstəm xanlı Sabiri sən bir könüldən min könülə vurulursan qədim türkün söz və qılınc birliyinə. Min əhsənlər-afərinlər söyləyirsən ulu-ulu kişilərin qələmində nəşət tapan türkülərin - şərqiylərin əbədiyaşar diriliyinə. Kərrat-kərrat bağlanırsan türk xalqına qılınc ilə qələm qədər həm faydalı, həm gərəqli bir nəsnəyə - qan coşduran, ruh oynadan bir qopuza, bir də saza, Babakişi oğlu Əlirza!

Əziz dostum! 73 ildir alnın açıq, üzün də ağ yol gedirsən sabahlara qələm çəkib ağrılara-acılara. Qələm çəkib can əridən acı-acı vaylara, göylər yırtan ahlara. Yol gedirsən başın üstə ay-ulduzlu, üçboyalı bayrağımız - ən işıqlı çirayımız, ən kəsərli, ən dəyərli yarağımız.

Yol gedirsən sabahlara başın üstə uca Tanrı. Bir də, bir də "başın baxtı, evin taxtı" - o ömrü-

nün yanar şamı, o ağzının dadıtamı, o ruhunun şərbət camı, vəfakeşin-cəfakeşin, namus qalan, qeyrət tacın Zibər xanım - yüz kişi-yə, min kişi-yə bərabərin!

Yol gedirsən sabahlara sağ-solunda qızıltelli nəvələrin, gül zərifli balaların - hər birisi Azərbaycan torpağının istehkamı, bir parçası, qalaçası, yurd arxası!

Yol gedirsən sabahlara əbədiyyət karvanında cilid-cilid kitabların dörd yanında. Elmə yanğı öləzimir iliyində-sümüyündə, qanında. Əminəm mən neçə-neçə monoqrafiyan, neçə-neçə dərslərin, dərslərin bir sabahlar işıq üzü görəcək. Hər birisi bizim elmi fikrimizi cilalayar, bizim elmi cəməni bəzəyəcək. Gənc alimlər etibarlı mənbə kimi baş vuracaq sən elmi xəzinəyə - yer üstündə kitablarda maddiləşən dəfinənə. Və xələflər əqli-elmi yardım üçün ünvanına min alqışlar, min əhsənlər göndərirlər dönə-dönə!

Əziz dostum! Qəm eləmə o 73 yaşın üçün. O çallaşmış - bəyazlaşmış başın üçün. Diriikən öz adını əbədiyyət kitabına sən yazıbsan. Öz canını, ruhunu yox, sən ayları, sən illəri qocaldıbsan. Ürəklərdə, könüllərdə əməlinlə, hünərlə heykəlini ucaldıbsan. Həm bu günün, həm sabahın qədirbilən oğlu-qızı usanmadan, yorulmadan səni çıxacaq pişvaza. Verəcəksən onlar ilə sən əl-ələ, sən qol-qola yol alarsan gülə-gülə zamanlarca saralmayan və solmayan güllü-çiçəkli bir yaza, Babakişi oğlu Əlirza!

P.S. Əziz dostum! 17 yanvar sənin doğum günün idi. Həyatında baş verən kədərli-dərddi bir olay təbrikimi gecikdirdi. Gec də olsa indi "Ədalət" in səhifəsində alqış, dua-səna dolu təbrikimi sənə göndərirəm.